

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ СЛІДЧОГО

Берназ П. В.

Стаття присвячена дослідженню правового забезпечення діяльності слідчого з розслідування кримінальних правопорушень за чинним законодавством України.

Ключові слова: *правове забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, правове забезпечення слідчої діяльності, процесуальне положення слідчого, повноваження слідчого.*

Статья посвящена исследованию правового обеспечения деятельности следователя по расследованию уголовных правонарушений по действующему законодательству Украины.

Ключевые слова: *правовое обеспечение расследования уголовных правонарушений, правовое обеспечение следственной деятельности, процессуальное положение следователя, полномочия следователя.*

The article investigates question legal activities investigator for investigation offenses in legislation of Ukraine.

Keywords: *legal support for the investigation of criminal offenses, the procedural position of investigator, legal activities investigator, the powers of the investigator.*

Однією з особливостей роботи слідчого є те, що вона, на відміну від інших видів діяльності, детально, можна стверджувати, дуже жорстко, урегульована нормами кримінального процесуального законодавства, міжвідомчими та відомчими нормативно-правовими актами.

Вивчення практики кримінального провадження, яке, як відомо, переважно здійснює слідчий, переконливо свідчить не тільки про складність і своєрідність такої діяльності, але й про те, що її правове забезпечення потребує постійного вивчення та оновлення відповідно до реалій сьогодення. Від того, як урегульована правом ця діяльність, залежить успіх у протидії злочинності. Тому правова основа слідчої діяльності потребує серйозного постійного аналізу й удосконалення з метою підвищення ефективності боротьби зі злочинністю.

Оптимізація складної, багатоаспектної діяльності, якою є розслідування кримінальних правопорушень, може бути досягнута лише за умов її належного забезпечення. Доречним буде зазначити також, що чим складніша діяльність, тим повнішим має бути і її забезпечення, і тому є потреба наголосити на необхідності її оптимального правового забезпечення.

Сам термін «забезпечення» своїм змістом указує на необхідність створення умов для здійснення, одержання чого-небудь [1, 5], а також надання достатніх засобів, постачання чим-небудь вірним, безсумнівним, надання гарантій [2, 263].

Словник В.І. Даля слово «обеспечивать» трактує як «снабдить всем нужным, оградить от убытков, недостатка нужды, от грозящей кому опасности» [4, 577].

В українській мові «забезпечувати» значить постачати щось у достатній кількості, задовольняти певні потреби, створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось, захищати, охороняти кого-небудь, що-небудь від небезпеки [3, 19].

В юридичних словниках розкривається це поняття через «забезпечення доказів», «забезпечення зобов'язань», «забезпечення позову» тощо [5, 237].

Отже, саме слово «забезпечення» має досить широку трактовку. Воно охоплює багато відтінків діяльності, пов'язаної зі створенням належних умов, надання достатніх засобів (технічних, наукових, психологічних тощо), підготовки кваліфікованих фахівців для виконання різних видів діяльності, зокрема й такої складної, якою є слідча діяльність.

Стосовно правового забезпечення зазначимо, що сутність його полягає в підготовці, прийнятті та наданні слідчому необхідної для його діяльності системи правових норм.

Проблематика правового забезпечення розслідування кримінальних правопорушень не залишилась поза увагою вчених. Але практика досудового розслідування доводить, що повноваження слідчого настільки змінилися й головне не завжди в оптимальну сторону, що правове забезпечення слідчої діяльності потребує термінового моніторингу й визначення шляхів його вдосконалення.

Повноваження - це сукупність прав і обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, що закріплені за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [6, 590].

Зазвичай, будь-яка правова конструкція може бути зведена до прав і обов'язків. Уявляється, що такий підхід до захисту інтересів учасників правовідносин вірний, але необхідно також мати на увазі те, що крім прав і обов'язків, які перераховані в законі, у підзаконних нормативних актах, діють і інші норми етичного та морального характеру, а в окремих випадках і релігійного напрямку, які необхідно брати до уваги при реалізації повноважень слідчого. Тобто неможливо не враховувати такі юридичні конструкції, що впливають на діяльність слідчого і які можуть не охоплюватися поняттям, яке називають «повноваження слідчого», перерахованими в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі за тестом - КПК України).

Автори підручника з кримінального процесу за загальною редакцією В.Я. Тація та В.П. Пшонки вважають, що повноваження слідчого можна поділити на декілька груп: повноваження, пов'язані із початком досудового розслідування; пов'язані із рухом кримінального провадження, зокрема, проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії; пов'язані із забезпеченням прав і законних інтересів учасників кримінального провадження; повноваження по формуванню обвинувачення [7, 126-127].

Не вдаючись до детального аналізу стосовно класифікації повноважень слідчого, зазначимо, що на додаток до раніше розроблених в юридичній літературі класифікацій відповідно до нового КПК України повноваження слідчого можливо розподілити за такими новими підставами:

- за рівнем правового забезпечення - на повноваження, передбачені Конституцією України, міжнародними договорами, законами України; Указами президента України, Постановами Кабінету міністрів України, міжві-

© П.В. Берназ, 2015

домчими та відомчими правовими актами;

- за формою проведення досудового розслідування - на повноваження, які має слідчий при проведенні досудового слідства та дізнання;

- за видами процесуальних дій - на повноваження щодо проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, передбачених КПК України;

- за рівнем самостійності прийняття рішення про проведення слідчих (розшукових) дій: на дії, для проведення яких слідчий приймає рішення самостійно; на дії, які слідчий проводить після узгодження з прокурором; на слідчі дії, які проводить за ухвалою слідчого судді;

- за географією використання: на повноваження, які використовуються в межах території України, і повноваження, які можливо використати під час міжнародного співробітництва.

Обсяг процесуальних повноважень і процесуальне положення слідчого визначається насамперед нормами кримінального процесуального законодавства України, зокрема, у ч. 2 ст. 40 КПК України передбачено, що слідчий уповноважений: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених цим Кодексом; доручати проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; призначати ревізії та перевірки в порядку, визначеному законом; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, також щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК України; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Окремі повноваження слідчого передбачені також у різних відомчих Інструкціях і наказах, але деякі положення не завжди передбачені в КПК України.

Так, у пункті 3.2 наказу МВС України № 700 від 14 серпня 2012 року передбачено повноваження слідчого, які надають йому право вивчення оперативно-розшукової справи та надання рекомендацій щодо фіксації додаткових фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, що засвідчують наявність у їх діях ознак кримінального правопорушення, які відсутні в КПК України, а також у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність». Крім цього, у п. 3.1 цього наказу передбачено закріплення слідчого за оперативно-розшуковими справами з повноваженнями забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу, які також не передбачені в КПК України та в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Не передбачено зазначеними законодавчими актами право слідчого на ознайомлення з матеріалами оперативно-розшукових справ у період розшуку особи, яка переходить від органів розслідування (п. 8.4 наказу), а також право начальника слідчого підрозділу вивчати

матеріали оперативно-розшукових справ для визначення повноти зібраних матеріалів і наявності підстав для реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань та розгляду їх на оперативних нарадах за участі начальників слідчого, оперативного підрозділів і працівників, які брали участь у їх підготовці (п. 3.3). На нашу думку, такі повноваження необхідні для оптимізації взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами, але вони повинні бути передбачені в КПК України.

«Поступово напрацьовується практика проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Майже 80 % отриманих негласним шляхом матеріалів використано як докази, а в деяких регіонах - усі 100 %, Це - Вінницька, Одеська, Закарпатська, Херсонська області» [8, 7]. При цьому слідчі дуже мало проводять самостійно слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, а реалізують свої повноваження через окремі доручення відповідним оперативно-розшуковим підрозділам, що свідчить, передусім, про недостатню компетенцію слідчого для проведення таких дій.

З огляду на це, підвищення ефективності реалізації слідчим своїх повноважень щодо провадження негласних слідчих (розшукових) дій обумовлює вирішення питань, які не дістали належної деталізації в кримінальному процесуальному законі.

Правову основу проведення слідчим негласних слідчих (розшукових) дій становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, КПК України, Закони України «Про прокуратуру», «Про державну таємницю», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Крім цього, правову основу складають закони, які регламентують діяльність державних органів, підрозділам яких надається право здійснювати на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні і негласні оперативно-розшукові заходи й виконувати письмові доручення слідчого чи прокурора, зокрема Закони України: «Про міліцію», «Про Службу безпеки України», «Про розвідувальні органи України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», «Про Державну кримінально-виконавчу службу» тощо.

Серед нормативно-правових актів, які регулюють окремі сторони проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, важливе місце займають Укази Президента України, а також постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, зокрема:

- Указ Президента України від 7 листопада 2005 року № 1556/2005 «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів»;

- Указ Президента України від 13 квітня 2001 року № 256/2001 «Про впорядкування виготовлення, придбання та застосування технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку»;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 року № 1561-12 про «Порядок організації та забезпечення режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях»;

- Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, затверджене

постановою Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2001 року № 1450;

- Порядок складання єдиного наскрізного плану створення зразка (системи, комплексу) озброєння, військової і спеціальної техніки, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 449.

Важливе значення мають також відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти, які деталізують порядок підготовки, проведення негласних слідчих (розшукових) дій і використання матеріалів їх проведення в кримінальному провадженні:

- Наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні»;

- Положення про Департамент режимно-секретного та документального забезпечення МВС України, затверджене наказом МВС України від 6 лютого 2013 року № 100;

- Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 9 серпня 2012 року № 686 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України»;

- Інструкція з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2012 року № 1176;

- Перелік відомостей, що становлять службову інформацію в системі Міністерства внутрішніх справ України, затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України від 14 травня 2012 року № 423;

- Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом СБУ 12 серпня 2005 року № 440;

- Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України;

- Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 5 квітня 2013 року № 223-558/0/4-13 та інші нормативно-правові акти, зокрема з відповідним грифом «цілком таємно» та «таємно».

Не вдаючись до більш розгорнутого розгляду положень законів і нормативно-правових актів, які тією чи іншою мірою складають правову основу проведення слідчі (розшукові) і негласні слідчі (розшукові) дії та повноважень слідчого в цій частині його діяльності, зазначимо тільки, що вони потребують уніфікації та зведення до одного нормативно-правового акту, який би визначав правове положення слідчого.

Такий підхід законодавця змушує кримінально-процесуальну науку визначити правову природу повноважень слідчого, зокрема щодо провадження негласних слідчих (розшукових) дій. З одного боку, це процесуальна діяльність передбачена КПК України, а з іншого - вона має риси оперативно-розшукової діяльності, адже регулюється і Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», відомчими та міжвідомчими правовими актами, і таке положення неможливо не враховувати слідчому як при самостійному проведенні слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, так і при наданні

ним письмових доручень оперативним підрозділам. Тому правова природа повноважень слідчого щодо проведення цього різновиду слідчих дій - змішана (процесуально-розшукова) і йому необхідно завжди про це пам'ятати та виконувати вимоги всіх законів і нормативно-правових актів, що регулюють діяльність з проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій.

Проведений аналіз нововведень у чинному законодавстві та поглядів науковців свідчить про те, що питання правового забезпечення реалізації повноважень слідчого на сьогодні є вкрай актуальним, а його дослідження має суттєве значення не тільки для теорії, але й для практичних працівників слідчих та оперативних підрозділів. Уважати вичерпаному теоретичну розробку повноважень слідчого не уявляється можливим. З урахуванням цього виникає нагальна потреба в подальшій науковій розробці правового забезпечення слідчої діяльності.

Література

1. Словарь синонимов русского языка. - Л., 1971. Том 2. - 437 с.
2. Толковый словарь русского языка: В 4 т. / Под ред. Д.Н. Ушакова. Т. 1. М., 1935; Т. 2. М., 1938; Т. 3. М., 1939; Т. 4. М., 1940. (Переиздавался в 1947-1948 гг.); Репринтное издание: М., 1995. - М., 2000. - 1562 с.
3. Словник української мови: В 11 т. - К., 1972. - Т. 3. - 744 с.
4. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. - Т. 3. М., 1990. - 552 с.
5. Юридичний словник / За ред. акад. В.М. Бабія, В.М. Корецького, члена-кор. АН УРСР В.В. Цвєткова. - К.: Голова ред. УРЕ, 1974. - 845 с.
6. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Вид-во «Укр. енцикл.»; редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. - К.: Укр. енцикл., 1998. - Т. 4: Н-П. - 2002. - 720 с.
7. Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, В.П. Пшонка та ін.; за заг ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. - Х.: Право, 2013. - 824 с.
8. Пшонка В.П. Виступ Генерального прокурора України на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перша річниця Кримінального процесуального кодексу України: здобутки, перспективи» // Вісник прокуратури. - 2013. - № 12. - С. 5-13.

*Берназ П.В.,
кандидат юридичних наук,
начальник Інституту заочного та
дистанційного навчання
ОДУВС
Надійшла до редакції: 18.12.2014*